

آثار تربیتی دعا در زندگی

نجمه السادات معصومی¹

چکیده

دعا دارای اهمیت و ارزشی فراتر از همه اعمال و به تعبیری محبوب ترین عمل نزد خداوند تبارک و تعالی است. مکتب قرآن، بیانگر این معناست که حتی صدرنشین سدره المنتهی، حضرت حتمی مرتبت (صلی الله علیه و آله) هم برای رسیدن به مقامات عالی تر و علم ادنی باید نیایش کرده و دست به دعا بردارد. راجع به فضیلت و اهمیت دعا، اخبار و احادیث بی شماری است که از دعا به عنوان عصاره و هسته ی عبادت تعبیر شده. دعا نقش سازندگی دارد، فعالیت و نور می آورد و از ظلمت نجات میدهد. دعا اثر سیاسی و تربیتی دارد و به رسیدن انسان به کمال مطلق کمک می کند. در هنگام دعا اتصال و ارتباط با خدای رحمان محکم می شود. فاصله و زنگار ها کنار می رود و بنده با قبولی بندگی دست نیاز و تمنا به سوی خالق هستی دراز می کند.

najmehmasoomi69@gmail.com

¹ طلبه سطح دو مدرسه علمیه کوثر (س) هرات مقاله یک

این تحقیق با روش توصیفی-تحلیلی گردآوری شده و ساختار تحقیق به گونه ای است که به مباحثی مانند دعا و نیایش به عنوان نیاز فطری و عمومی، پرورش روح و تربیت آدمی اشاره کرده و به توضیح و تبیین روانشناسان و آثار تربیتی و آموزشی دعا پرداخته است.

دعا به عنوان نیازی روحی و روانی که روانشناسان نیز آن را تاکید کرده اند، فقدان آن در میان ملتی برابر با سقوط آن ملت است و اجتماعی که نیاز به نیایش را در خود کشته است، معمولاً از زوال مصون نخواهد بود. دعا درمانی بر روح و روان آدمی در برابر این فساد ها و زوال هاست. و همانطور که عبادت اثر تربیتی دارد، دعا هم دارای چنین اثری است، خواه به اجابت برسد، خواه نرسد.

امروزه جدیدترین علم یعنی روانپزشکی همان چیز هایی را تعلیم می دهد که پیامبران تعلیم می دادند. زیرا روانپزشکان دریافته اند که دعا نگرانی، تشویش، هیجان و ترس را که علت اکثر ناراحتی هاست برطرف می کند و موجب کمال انسان، حاکمیت بر نفس و درنهایت سلامت فرد و جامعه می شود.

کلید واژه: دعا، تربیت

همانطور که مفهوم این لغت دلالت می کند، پرورش دادن استعداد های انسانی است که البته شامل پرورش جسم نیز می شود. تربیت ساختن نیست آن طور که مثلاً خانه ای دائمی سازند که اجزا و اشیایی را با هم ترکیب می کنند و نظمی میان نشان برقرار می سازند، بلکه از نوع پرورشی یک موجود زنده یعنی فراهم کردن زمینه رشد استعدادی که در موجود زنده هست می باشد. دعا در لغت به معنای صدا زدن، درخواست انجام کار، حاجت خواستن، به یاری طلبیدن و خواندن است.

و در اصطلاح فرهنگ و علوم اسلامی، دعا خواندن خدا و خواستن از اوست. اما نه هرگونه خواستنی بلکه خواندنی که با صدق و اخلاص اصرار و عجز و التماس توأم باشد. خواندنی که نشانگر نیاز انسان و یا ترس از محیط، ستم ستمکاران و فشارهای

روحی زندگی است. مفهوم دعا درخواست فراهم شدن اسباب و عواملی است که از قدرت انسانی خارج باشد، آن هم از کسی که قدرتش بی پایان هر امری برای او آسان باشد.

ولی این درخواست نباید تنها از زبان انسان صادر شود، بلکه از تمام وجود او برخیزد و زبان در این قسمت نماینده و ترجمان تمام ذرات وجود انسان و اعضای و جوارح او باشد قلب و روح از طریق دعا پیوند نظیر با خدا پیدا می کند و همانند قطره ای که به اقیانوس می پیوندد، اتصال معنوی با آن مبدا بزرگ می یابد.

دعا به معنای مختلفی همچون استغاثه و عبادت آمده است، کسی که از او درخواست می شود باید بالاتر درخواست کننده باشد.

دعا و درخواست در قرآن هم به طور گوناگون آمده است، توحید و ثنای الهی طلب عفو و رحمت خواستن بهره ی دنیایی، نامگذاری دعا به این نام به این جهت است که انسان در این موارد کلام خویش را به (یا الله)، (یا رب)، (یا رحمان) آغاز می کند. لازم به ذکر است مفاهیم دیگری همچون استغفار، استعاذه، استغاثه و استعانت گرچه به نوعی معنای دعایی دارند، لیکن از آنجا که هر یک مدخل مستقلی است، مباحث مربوط به آنها در جایگاه خودش آمده است. در این مدخل درخواست از خداوند مورد نظر است و از واژه (دعو)، (ندا) و مشتقات آنها و کلمه (رب) در صورت اضافه به ضمیر متکلم و نیز از آیاتی که به گونه ای از خداوند درخواست شده استفاده شده است.

تربیت در لغت از ماده (ربا) به معنی (زاد و نما)؛ افزایش یافت. نمو کرده، گرفته شده است.

تربیت در لغت نامه دهخدا به معنی آموختن، آگاهانیدن، کسی را چیزی آموختن آموزانیدن و...

تربیت یا پرورش: در همان جا به معنی پروراندن، پروردن و آموختن معنی شده است.

تربیت از کلمه (رب) به معنی مالک، سید و مربی اشتقاق می یابد و این گونه معنی می شود: انجام وظیفه کردن به شیوه نیکو و پسندیده.

با در نظر گرفتن مفهوم لغوی، می‌توان تربیت را این گونه تعریف کرد: انتخاب رفتار و گفتار مناسب، ایجاد شرایط و عوامل لازم و کمک به شخص مورد تربیت دعا درمانب بر روح و روان آدمی در برابر این فسادها و زوال هاست و همانطور که عبادت اثر تربیتی دارد، دعا هم دارای چنین اثری است، خواه به اجابت برسد، خواه نرسد.

امروزه جدیدترین علم یعنی روان پزشکی همان چیزهایی را تعلیم می دهد که پیامبران تعلیم می دادند. زیرا روان پزشکان دریافته اند که دعا نگرانی و تشویش، هیجان و ترس را که علت اکثر ناراحتی هاست برطرف می کند و موجب کمال انسان، حاکمیت بر نفس و در نهایت سلامت فرد و جامعه می شود.

مقدمه

سپاس و ستایش خداوندی را سزااست که وجود و هستی را به همگان بخشیده و زمینه رشد و تعالی آدمی را در بستری مناسب از امکانات و شرایط فراهم ساخته است.

همو که دعا را وسیله قرار داده و با امر به دعا، تلاش آدمی را در پی یافتن وسیله و ابزار به کار گرفته است و درود و تحیات الهی بر پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و اله) و خاندان مطهرش که بهترین راهنمایان بشر در تعلیم این ابزار سودمند بوده اند.

دعا صمیمی ترین شیوه ی ارتباط با بندگان خداوند است که از رهگذران هرکس به غراخور جهان وجود خود با ساحت قدس ربوبی راز و نیاز می کند.

یکی برآورده شدن نیاز های خرد و کلان دنیوی را می طلبد. دیگری، شرمنده از سیاهی نامه ی اعمال خویش بخشایش الهی را درخواست می کند. بنده ای دیگر که گام در راه پرنشیب و فراز سلوک معنوی نهاده، توشه ای افزون تر طلب می کند.

در سوی دیگر وجودی ایستاده که خداوندگاری زیبنده ی اوست و خود را بیش از همه به صفت (رحمان) و (رحیم) موصوف کرده است.

خدایی که راز درون بندگانش را بهتر از خود آنان آگاه است و حتی اگر بر زبان جاری نکند باخبر است.

ادعیه ائمه هدی، همان مسائلی را که کتاب خدا دارد، دعا های آنها هم دارد، با یک زبان دیگر. قرآن یک زبان دارد و یک نحوه صحبت، منتها بسیاریش در رمز است که ما نمی توانیم بفهمیم و ادعیه ائمه (علیهم السلام) یک وضع دیگری دارد. به تعبیر شیخ عارف ادعیه ائمه کتاب صاعد است و قرآن کتاب نازل که از آنجا نزول کرده است.

دعا و نیایش نیازی فطری و عمومی

توجه به دعا و فرهنگ نیایش و نقش آن در زندگی انسان ها و لزوم ارتباط با خدای منان را می توان مهمترین و اصلی ترین روابط دانست.

مسئله ای که به تعبیر وحی اگر نباشد نا نزد خدای منان هیچ ارزشی نداریم^۲. موضوعی که همیشه اوقات، همه بندگان پاک و وارسته، با آن سروکار داشته اند و در انجام آن، در میقات های بندگی و نیایش پیشتاز و مقدم بودند و بهترین اوقات و لحظات را با دعا سپری می نمودند. به حدی که اهل دعا و دائم در نیایش بودن تاجی است برگرفته از کرامت های رحمانی و بلند مرتبه که خداوند متعال بر تارک پیامبرانی اولوالعزم نظیر ابراهیم – ان ابراهیم لا راه الحلیم^۳ – به یقین ابراهیم بسیار دعا کننده و حلیم بود- و همچنین سید اوصیا امیرالمومنین نهاده است.

^۲ فرقان/77

^۳ توبه/114

و حتی اگر نیاز و خواسته انسان هم برآورده نشود، باعث رشد و کمال روحی و روانی انسان می‌شود و یکی از بزرگترین الطاف الهی در حق بندگان این است که به آنها اجازه‌ی راز و نیاز و سوال از درگاهش را داده است و بالاتر از آن اینکه از آنها خواسته تا او را بخواند تا آنها را اجابت کند: (ادعونی استجب لکم).

هرچه انسان کامل‌تر و غنی‌تر باشد احساس نیاز بیشتری می‌کند و دعا در نظام تربیتی اسلام ویژه فقرا و نیازمندان و مریضان نیست بلکه دعا تجلی عشق انسان‌های متعالی و کامل است. میزان ارزش انسان به مقدار نیازهایی است که در خود احساس می‌کند. و شاید این تعبیر قرآن که انسان‌ها نسبت به مبدا هستی و خدای متعال فقیر و نیازمند هست هم همین باشد.

از اثرات سازنده دعا همین بس که موجب ایجاد روحیه فروتنی توأم با مناعت و عزت و قدرشناسی در وجود انسان می‌شود. از آثار تربیتی روحی و روانی دعا، سپاسگزاری و ارج نهادن به نعمت‌ها و تفضلات الهی به درخواست مداوم و استمرار نعمت‌هاست. علاوه بر تاثیرات روحی و روانی آثار جسمی آن نیز در خور تأمل است، رهایی از آلام و امراض جسمی-شفا یافتن از بیماری‌های صعب‌العلاج، خلاصی از گرفتاری‌ها و مشکلات و بن‌بست‌های مادی انگیزه‌ای است برای دعا کردن.

وجود عناصر سیاسی، اجتماعی، عقیدتی و فکری از دیگر آثار تربیتی دعاست. که افزون بر فرد بر جامعه نیز اثرگذار است. در ماه‌هایی که به دعا و عبادت توجه بیشتری می‌شود جامعه از نظر سلامت اخلاق در سطح مطلوب‌تری قرار دارد.

همین توجهات به خدا، انسان را از ظلمت رهایی می‌دهد. باعث امیدواری و نشاط می‌شود. انسان را از اضطراب و تشنج دور می‌کند، اثرات اقتصادی دعا هم که همان خیرات و مبرات است که از مومنین اهل دعا و ذکر است.

امروزه جدیدترین علوم یعنی علم روانپزشکی همان چیزهایی را تعلیم می‌دهد که پیامبران تعلیم می‌دادند زیرا روانپزشکان دریافته‌اند که دعا نگرانی و تشویش-هیجان و ترس و اضطراب را که علت اکثر ناراحتی‌هاست برطرف می‌کند.

انشاءالله که توفیق دعا کردن و در محضر خدا بودن را داشته باشیم. چرا که انسان به واسطه دعا به وی نوری که مختص ذات تبارک و تعالی است می‌رسد و رضای الفهی را کسب می‌کند. باعث انس و الفت روح دل با ذات باری تعالی و حصول آرامش و سکون برای نفس است. نجات از پوچی‌ها-ورود به اهداف‌اعلای زندگی، شجاعتبخش و تحریک آور به سوی انقلاب و تحول

درونی در نتیجه سبب توسعه بینش و معرفت به عظمت و مقام ربوبی شده. اوصاف جلال و جمالش را واضح تر و روشن تر در می یابد و رسیدن به مقصد نهایی که همان مقام خلیفه الله و جلوی اسما الهی.

فهرست منابع و مآخذ

قرآن کریم

نهج البلاغه

اصول کافی

مفاتیح الجنان

طبرسی مجمع البیان

اقبال الاعمال

بحار الانوار ج 95

میزان الحکمه ج 4

سنن ابی داوود، ج 1

فهرست کتاب های فارسی

1- ربانی میانجی، محمد تقی، آشنایی با دعا و متون ادعیه

2- اصفهانی، محمد جواد قیومی، موسسه ادعیه

3- بر ارزش، علیرضا، قرآن صاعد

4- ابطحی، محمد باقر، صحیفه العلویه، الجامعه القم

5- استادی، رضا، تفحصی درباره دعای ندبه

6- ربانی میانجی، انوار بیان

7- شجاعی، سید مهدی، دست دعا چشم امید

- 8- طباطبایی بروجردی، محمد حسین، جامع احادیث الشیعه
- 9- علوی، سید علیرضا، دنیا در صحیفه سجاده و کلام امام حسین علیه السلام
- ۱۰- غفاری، ابراهیم، آیین نیایش
- ۱۱- فتاحی، سید حمید، نقش دعا در زندگی انسان‌ها
- ۱۲- کریمی جهرمی، علی، سیمای رمضان
- ۱۳- مدرس بستان آبادی، محمد باقر، شرح دعای ندبه
- 14- مرکز تحقیقات و انتشارات حج، الادعیه و الزیارات
- 15- مصباح یزدی، محمد تقی، بر درگاه دوست
- 16- ملبوبی، محمد باقر، درمان روح و روان
- ۱۷- واثقی، حسین، دعا‌های قرآن
- ۱۸- هیئت عاشقان بقیه الله، در گلستان دعا با باغبان
- ۱۹- طاهری، حبیب الله، نقش باورهای دینی در رفع نگرانی‌ها
- 20- حیدری نراقی، علی محمد، گفتار نراقی جلد سوم
- ۲۱- لیاقت‌دار، محمد جواد، تعلیم و تربیت از دیدگاه امام سجاد علیه السلام
- 22- اصغری نژاد، محمد، کاربرد دعا و نیایش در فرایند زندگی
- ۲۳- رجبی نیا، داوود، نیایش در رسانه
- ۲۴- برازشی، علیرضا، دعا از منظر حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای مدظله العالی

۲۵- خطیبی کوشک، محمد، رکنی لموکی، محمد تقی، سیاهکلرودی، سید قوام الدین، سراجی، محمود، فرهنگ شیعه

26- امیدی فرد، عبدالله، نقش دعا در زندگی اجتماعی

۲۷- گروه نویسندگان، تربیت دینی در جامعه اسلامی

۲۸- طوسی، اسدالله، ارتباط با خدا در خانواده سیره تربیتی

۲۹- مطهری، مرتضی، فلسفه تعلم و تربیت

۳۰- داوودی، محمد، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت علیه السلام

۳۱- صفایی حائریف، علی، بشنوازی

۳۲- کاشفی، محمدرضا، دعا و توسل

۳۳- ممدوحی کرمانشاهی، حسن، نیایش از دیدگاه عقل و نقل

نیایش الکسیس کارل

روزنامه ایران، ۱۳۸۰، شماره ۲۰۵۷